

Om grensene mellom håndledelse og dytting

AV THOMAS OWREN

Thomas Owren er vernepleier og veileder, høyskolelærer og masterstudent. Han er også stolt pappa til fire, hvorav hans minste lille vakre barn nå altså har ventilasjonsdren i høyre øre.

Jeg har altså ingen påvist utviklingshemning. Heller ikke min datter, som skulle gjennom en liten operasjon i narkose. Og sikkert ikke intensivsykepleieren, hvis hånd klarte å sette i gang så mange tanker hos meg på så kort tid. Det var nok slik at jeg knyttet forbindelsen, fordi jeg er meg, fordi jeg er vernepleier, og fordi jeg så ofte har kommunisert også med hendene – i ulike møter med personer hvor det har vært på sin plass. Og selvfølgelig, fordi dette er forhold jeg er opptatt av – både møter, kommunikasjon, og mennesker med utviklingshemning.

I et større perspektiv er denne siste gruppen – hvis jeg skal kalle dem en gruppe – blant dem som virkelig har vært utsatt for krenkelse. Hvilken type krenkelse som til enhver tid har dominert, har nok variert. I noen perioder har det kanskje handlet mest om å ikke bli tillagt de samme menneskelige egenskaper og behov som andre, om å ikke få leve opp, ikke få dekket grunnleggende behov, ikke få tilrettelagt hjelp, eller om å ikke ha vern mot mishandling eller utnyttelse. Slik det fortsatt er i store deler av verden. I nyere norsk tid har kanskje andre typer overtatt. For eksempel i tilrettelagte dagligliv hvor alle materielle behov dekkes og det gis mye tilpasset hjelp, men hvor folk likevel henvises til en slags evig barndom – fordi det er så mange, mange rundt hver enkelt som til enhver tid vet så mye bedre enn dem selv hva som er best, og hva som er viktig. I perioder har det virket som om det knapt har vært grenser for hva folk skulle utsettes for i fornuftens navn.

Men. Der sto vi altså. I operasjonssalen. Det kan jo selvfølgelig ha vært noe jeg ikke forsto? Kanskje det virkelig hastet å få meg ut døren, bare få sekunder etter datteren min sovnet under narkosen? Kanskje legen som skulle operere hadde en kritisk viktig liten luke i tid, hvor noen sekunder fra eller til kunne bety alt for min datters lille operasjon? Men, ingenting av det som ellers hadde blitt sagt og gjort tydet på det. Tvert imot: Alle som var i rommet hadde både informert oss, tatt seg tid, og presentert seg på eksemplariske og stillferdig effektive måter. Alt som var blitt sagt og gjort så langt

hadde for meg talt om, at dette var de vant til. Om at dette var de gode på. Rundt dette – lille for dem, store for oss – som skulle skje, hadde de gode, innarbeidete rutiner for å ivareta ikke bare barna, men til og med barnas forvirrete fedre.

Men så kom den altså. Hånden. Og den la seg på ryggen min på en svært insisterende måte, med et klart budskap, om at nå skulle jeg bevege meg i retning døren. Og når jeg halvveis mot døren snudde meg – for jeg hadde nemlig noe jeg ville si, jeg ønsket å si at jeg ville bli hentet om det skulle oppstå noen uregelmessigheter underveis – da ble håndens budskap straks tydeligere, og ennå mer insisterende. Jeg stotret likevel frem det jeg ville si, og lot meg så dytte ut døren.

Det er klart: Her var ikke jeg hovedpersonen. Det viktigste for både dem og meg, var at operasjonen skulle lykkes. Mine ord står ikke i forurettelsens lys, men i refleksjonens.

Og for meg er altså det kort vei til å reflektere over alle de hender som norske Olaer og Perer, Karier og Evaer møter i det daglige rundt om i de tusen bofelleskap og dagsentre. Og jeg tenker jo at disse hendene formidler viktige budskap. Og at de lytter seg frem til svar, som aldri kunne vært uttalt høyt. Det *er* ikke alle som tar alt «på øret». Det er ikke alle som hører og taler vanlige ord godt. Det står klart for meg, at det er mange i dette land som bør få slippe å måtte «ta inn» alt gjennom dette universalmiddelet vi hengir oss til: Ord, ord og atter ord. Å bli avspist med bare verbal kommunikasjon vil for mange være å få mangedoblet sin funksjonshemning. En gest, et lite vink, en diskret pekende finger, et hodekast, en øyeføring, eller en liten hånd – om den så legger seg på rygg, skulder, overarm, albu, underarm, håndledd, hånd eller fingre– er alle elementer som i en gjensidig kommunikasjon kan gjøre både dagen og situasjonen lettere for den som allerede er utfordret i både kommunikasjon og forståelse.

Men, idet hånden legges på ryggen, er den på et særdeles kritisk oppdrag. For hvilket budskap formidler denne hånden? Kommer den som et klarelsens ord, en hjelp ut av forvirring, en lett og kjærkommen manifestering av omsorg og støtte? Eller finner den sin form som et argument? Et debattinnlegg? Som et nytt fremstøt i en brytning av syn mot syn, en viljens kamp? Hva *vil* denne hånden? Hva er dens oppdrag, der den møter den andre? Og hvilket budskap bringer den? Bærer den bud om dialog? Taler hånden om respekt? Og – kanskje viktigst av alt – *lytter* hånden? Er den vår for svarene den får? Og – om det *er* en hørende hånd – tar den svaret til følge? Eller gjør den seg döv? Blir hånden en insisterende hånd? Kanskje bærer den budskapet om at den som ikke vil, likevel må. Hadde våre henders tale blitt omdannet til klare og tydelige ord, ville vi ha vedkjent oss dem? Ville vi likt at de ble uttalt høyt? Og om de ble det, ville vi nikket anerkjennende, og sagt: *Det* var det jeg ønsket å si? Eller ville vi følt behov for å forklare? Ville vi kanskje ha begynt å forsvare oss og vår handling? Har våre hender overtatt jobben med å formidle det vi ikke lenger kan si høyt?

Jeg tenker det er mange situasjoner hvor den insisterende hånden, den tunge hånden har sin rettmessige plass. I mange situasjoner vil alternativet kunne være verre, både for den det gjelder og for andre der, som også har krav på vern. En insisterende hånd i tide kan bære mer omtanke med seg enn de tilsynelatende milde ord. For mange mennesker er veien kort til sosial fornedrelse, i en verden full av sosiale koder og usynlige snubletråder. Men, er denne omtanken, dette valget, denne krevende avveiningen tenkt og talt høyt om i andre situasjoner? I situasjoner der de samles, alle som er opptatt av hvordan den det gjelder møtes og ivaretas i det daglige? Er våre valg og avveininger så gjennomarbeidete og gjennomreflekterte, at vi er komfortable med å

høre våre henders tale omgjort til klare ord? Og om ikke, hvorfor ikke?

Det viktigste for meg, er dette: Våre henders tale skal ikke være taus. Vi skal ikke kommunisere i skjulte og hemmelige rom. Vi skal snakke om hva vi gjør og hvorfor vi gjør det. Så høyt, så lenge og så tydelig, at vi til enhver tid i vårt daglige arbeid kan ha en trygghet på at våre henders tale tåler å uttales høyt. For våre hender kan nemlig godt tale sitt tydelige språk i det skjulte, ubemerket av enhver som ikke eier dem eller har dem på sin rygg. Og hvilke budskap hendene våre egentlig formidler kan man ikke lage prosedyrer eller miljøregler på. Vår kroppslige tale skjer i langt mer finmasket rom, og kan ikke gripes gjennom trykk i gram, plassering i centimeter, eller varighet i sekunder. Og det er min overbevisning, at den som virkelig skal bli *var* i slik kommunikasjon, må gjennom egne erfaringer kjenne godt til hvordan det er å bli håndledet. Sosialtjenestelovens kapittel 4A

angir i §4A-2 at «alminnelige oppfordringer og ledelse med hånden eller andre fysiske påvirkninger av liknende art» ikke anses som bruk av tvang eller makt. Men når hånden vår først berører den andres kropp er grensen for tvang og makt aldri langt unna. Og før man når den grensen, har man forlenget passert grensen for krenkelse.

Det er visst ikke helt moderne å snakke om håndledning. Det synes å ha bredt seg en viss mistenksomhet rundt hva disse hendene egentlig driver med, der de hviler på ryggen til folk. Men de er der, og de gjør en viktig jobb. De gjør en jobb der ordene ikke strekker til. Skulle jeg tillate meg å bli poetisk, kunne jeg sagt at håndledning er kommunikasjon i sin reneste form. Fy oss, om vi skulle skusle bort *det*, i usikkerheten rundt hva våre hender egentlig taler om, der de berører andre med behov for kommunikasjon i renere form. Og ve *dem*, om feigheten skulle ta oss i etikkens navn.